

Mehmed Emîn'in *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm* Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme*

Hanife KONCU**

Özet: Özellikle *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer alması münasebetiyle Ashâb-ı Kehf'ten bahseden, onların ilginç macerasını anlatan birçok eser olduğu görülmektedir. Bu makalede bu konuda yazılmış mensur metinlerden *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*'in tespit edilebilen nüshaları belirtilip Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2'de bulunan nüshasından hareketle tanıtımı yapılacaktır. Eser içerisinde pek çok manzume barındırmaktadır. Bu sebeple bu şiirlerin özellikleri bir çizelgede gösterilmiş ve şiirlerden örnekler verilmiştir. Ayrıca eserin dilinin ve üslûbunun nasıl olduğunu göstermek adına aynı konuda yazılmış metinlerden küçük birer kesit alınmış ve *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*'in farklılığı belirtilmeye çalışılmıştır

Anahtar Kelimeler: *Ashâb-ı Kehf, Mehmed Emîn, Klasik Türk Edebiyatı, mensur eser*

An Appraisal of Mehmed Emîn's *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*

Abstract: Due to its connection with the Qur'an, there are many works referring to the adventures of Ashâb-ı Kehf (Seven Sleepers). The present article will provide information on available copies of the prosaic text of *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*, and introduce the text based on the copy no. 855/2 in Public Library of the Vezirköprü District, Samsun Collection, accepted by National Library. The text contain many poems. For this reason, the characteristics of these poems are outlined in a table, with examples. Furthermore, small excerpts are made from texts with similar themes in order to reveal the distinguishing lingual features and style of the studied copy.

Keywords: *Ashâb-ı Kehf (Seven Sleepers), Mehmed Emîn, Classical Turkish Literature, prose work*

---

* Bu yazı, 17-18 Nisan 2015 tarihinde Prag Charles Üniversitesi'nde düzenlenen *International Humanities and Social Sciences Conference*'da sunulan bildiri metninin makale hâline dönüştürülmüş şeklidir.

** Doç.Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, hkoncu@gmail.com

Uzun süre uyumaları ve uyanmaları kıyâmete misâl teşkil eden yedi genç ile köpeklerinin ilgi çekici macerasını anlatan *Ashâb-ı Kehf* kıssası/hikâyesi birçok esere konu olmuştur. Hiç şüphesiz bu konunun çok işlenmesinin en önemli sebebi, *Kur'ân-ı Kerîm*'de yer almış olmasıdır.

Araştırmalarımız¹ esnasında manzum metinlerin yanında bir hayli mensur metinle karşılaştık². **İşte bu metinler içerisinde ilk planda dikkat çeken eser, Mehmed Emîn tarafından kaleme alınmış olan *Ashâbü'l-Kehf* ve 'r-Rakîm'dir.** Makalede bu metin ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılacaktır.

Eserin müellifi olan Mehmed Emîn, metnin girişinde kendi adını, eseri neden kaleme aldığını, bu hikâyeyi yazmaktan amacının ne olduğunu şöyle açıklamaktadır:

Pes bu zümreden beyâbân-ı belâ müsâfirleri ve kehf-i rızâ mücâvirleri muqarrebân-ı dergâh-ı Hayy [u] Qadîm Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'ün hikâye-i 'ibret-[nümâ]ları ki mûkız-ı niyâm-ı kehf-i gâflet ve mürîş-i efzûnî-i nûr-ı baş[î] retdür egerçi tefâsîr ü tevârîh bu 'arûs-ı dil-firîbüñ kınâ'ın açdı ve 'itr-ı fevâidid havâşş-ı 'âlemiyân üzere saçdı. Lîkin bir göz görmedi ve aña her meşâm irmedi. Binâberîn fakîr-i pür-takşîr Mehemmed Emîn dilerüm ki şikâtdan naql olınan kelimâtı terceme idüp *hayrû'l-kelem mâ-lem yekün 'âmiyyen sūkiyyen ve lâ garîben vahşiyen*³ mazmûnı üzere bu şahed-i dil-keş-hırâma bir münâsib libâsıla cilve virem ve bu şahbâ-yı rûh-fezâyı bir muraşşâ' câm ile miyâna getürem tâ ki küşenişîn-i hırmân ve şahrâ-neverd-i 'acz u nokşân olanlar dahı dîde[ye] nûr ve qalbe neşve ve sürür vireler ola ki bu eser bir kerîmüñ huzûrında kâr-ger ve nazarında bir vechile mu'teber

¹ İsmail Muhtaroglu Haviyev, "Nahçıvan'da Eshabü'l Kef Abidesi ve Halk İnançları", *Bilig*, S. 6, Yaz 1997, s. 140.

² Bkz. Hanife Koncu, "Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Ashâb-ı Kehf Mesnevîsi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 5, İstanbul, 2012, s. 9-57.

³ "Sözün hayırlısı; sıradan, argo, tuhaf ve yabancı olmayandır."

gelüp fakîr[i] hayr ile yâd ve bir du‘â ile şâd eyleye.” (yk. 86a)⁴

Osmanlı müellifleri içinde Mehmed Emîn adını taşıyan birçok kimse bulunmaktadır. Metinde müellifin kendisiyle alâkalı verdiği tek bilgi adıdır. Eserin tespit edebildiğimiz nüshalarından beş tanesinin sonunda istinsah tarihi vardır. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergâhı, nu. 111’de kayıtlı olan nüsha 1051/1641-42, Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2’deki nüsha 1089/1678-79, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nu. 6703’te bulunan nüsha ise 1092/1681-82’ye tarihlendirilmiştir. John Rylands Kütüphanesi nüshası daha geç bir tarihte, 1174/1760-61 yılında,⁵ yine Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nu. 144/1’deki nüsha ise 1177/1763-64’te istinsah edilmiştir. Dolayısıyla şu anki veriler ışığında eseri dolayısıyla yazarını 17. yüzyıl ve öncesine konumlandırmak mümkündür. Bunun yanında Jan Schmidt hazırladığı *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University Library at Manchester*’da eserin orada kayıtlı nüshası hakkında bilgi verirken yazar için “Mehmed Emîn Efendi Adanavî” kaydını düşürmüştür.⁶ Bu bilgilerden hareketle biyografi kaynakları incelenmiş ancak yazarın kimliğini belirleyici kesin bir bilgiye henüz ulaşılamamıştır.

Ashâbü’l-Kehf ve’r-Rakîm, pek çok nüshası olan bir eserdir. Metnin şu ana kadar tespit edilebilen nüshaları şöyledir:⁷

⁴ Metindeki alıntılar eserin Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2’deki nüshasındandır. Bu nüshada problemlili ve eksik kısımlar metnin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, 1198 numarada yer alan nüshasından tamamlanmış ve eklemeler köşeli parantezde gösterilmiştir.

⁵ Jan Schmidt, *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University Library at Manchester*, Leiden, 2011, s. 198.

⁶ a.g.e., s. 197.

⁷ Nüshalar hakkında bilgilerin aktarılmasında www.yazmalar.gov.tr ile ilgili kütüphane kataloglarından da istifade edilmiştir. Nüshaların birkaçı hariç diğerleri daha önceki bir yazımızda da yer almaktadır. Hanife Koncu, a.g.m., s. 13-14.

• Mehmed Emîn, *Destân-ı Ashâb-ı Kehf*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nu. 6774, 35 yk.

• Mehmed Emîn, *Destân-ı Ashâb-ı Kehf*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nu. 6703, 26 yk.

• Mehmed Emîn, *Destân-ı Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nu. 1407, 28 yk.

• Mehmed Emîn, *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Sütlüce Dergâhı Bölümü, nu. 111, yk. 1b-26b.

• Mehmed Emîn, *Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Bölümü, nu. 94/2, yk. 23b-51a.

• Mehmed Emîn, *Dâsitân-ı Ashâb-ı Kehf*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nu. 4943/4, yk. 60b-86a.

• Mehmed Emîn Efendi, *Dâsitân-ı Eshâbü'l-Kehf*, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nu. K.000144/1, yk. 1-17a.

• Mehmed Emîn, *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf*, Milli Kütüphane, Adana İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 1000/1, yk. 16b-43a.

• Mehmed Emîn, *Hikâye-i Ashâb-ı Kehf*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nu. 835/1, yk. 1b-31b.

• Mehmed Emîn, *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf*, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 44/1, yk. 1b-22b.

• Mehmed Emîn, *Risâlefi Ashâb-ı Kehf*, Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2, yk. 85b-106a.

• Mehmed Emîn, *Risâle-i Ashâb-ı Kehf*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1198, 25 yk.

• Mehmed Emîn, *[Kitâb-i] Ashâb-i Kehf ü Rakîm*, John Rylands Kütüphanesi (Manchester), 26 yk.⁸

Eser, başında bir başlık olmadığından yukarıda da görüldüğü üzere kataloglarda *Risâle-i Ashâb-ı Kehf*, *Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf*, *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, *Hikâye-i Ashâb-ı Kehf*, *Risâle fî Ashâb-ı Kehf*, *[Kitâb-i] Ashâb-i Kehf ü Rakîm* vb. adlarla kaydedilmiştir.⁹ Metnin 1264 yılına ait matbû nüshasında ise ismi *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*'dir.¹⁰ Biz yazımızda bunu kullanmayı tercih ettik.

Eserin burada tanıtmak üzere seçilen nüshası, Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2'de kayıtlıdır. Nasta'lik hatla yazılmıştır. 21 yapraktan meydana gelen bu nüshanın her sayfasında genelde 21 satır bulunmaktadır.

Nüshanın sonunda 1089/1678-79 tarihi vardır ve içinde yer alan başlıklarda sürh mürekkep kullanılmış, yer yer derkenârlara notlar düşürülmüştür.

Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm'in planı şöyledir:

- Giriş (Başlıksız) (yk. 85b)
- Āğâz-ı Dāstān-ı Aşhâbü'l-Kehf (yk. 86a)
- Aşhâbü'l-Kehf'de Olan İkinci Rivâyet (yk. 93a)
- Der-beyân-ı Murâd Ez-Aşhâb-ı Kehf ve Raqîm (yk. 103b)
- Der-beyân-ı Esmâ'-i Aşhâb ve Hâşşiyet-i Vey (yk. 105b)

Yukarıdaki plan dâhilinde esere baktığımızda müellifin giriş bölümünde önemli bir kavram üzerinde durduğu

⁸ Jan Schmidt, a.g.e., s. 197, 198.

⁹ Bu hususa bir başka araştırmacı da işaret etmiştir (Ashab-ı Kehf Hikâyesi, Haz. Songül Aydın Yağcıoğlu, İstanbul, 2015, s. 11).

¹⁰ Mehmed Emîn, *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*, İstanbul, 1264.

gözlenir. Burada “cündullâh”¹¹ yani Allah'ın askerleri kavramı üzerinde duran Mehmed Emîn, Cüneyd-i Bağdâdî'den alıntı yaparak bunu şöyle açıklar: “Hâzret-i Cüneyd kıddise sırruhu buyurmuşdur *hikâyetü'l-meşâyiḥ cündün min cünüdi'llâh* ya'nî evliyâ-yı 'izâm ve meşâyiḥ-i kirâmuñ hikâyeleri Allâh Te'âlâ'nuñ leşkerlerinden bir leşkerdür ki her kaçığı şahşuñ kalbi memleketine 'azîmet ider her âyine andan nefis ü hevâ muḥâliflerin hezîmet ider.” Bu ifade, yazarın metninde *Ashâb-ı Kehf*'in hikâyesini anlatma amacına temel oluşturur. Müellifin kendi adını da belirttiği bu kısımdan sonra *Āğâz-ı Dâstân-ı Aşhâbü'l-Kehf* bölümü Allah ile Hz. Âdem arasındaki bir konuşmayla başlar. “Ehl-i nâr”, “ehl-i cennet” ile “Ye'cüc ve Me'cüc”ten bahseden bu konuşmanın ardından, Hz. Âdem'in yokluktan var oluşunun akabinde geçen zamanda İsâ b. Meryem'in geldiği ve sonra gökyüzüne yükseldiği, ehl-i İncil'in dağıldığı, yoldan çıktığı, puta taptığı, meliklerinin bile şeytana ibadet ettiği belirtilir ve hikâyenin önemli kahramanlarından biri olan Dakyânûs'un anlatımına geçilir.

Hz. İsâ dini üzerine ibadet etmeyen, “la'net-me'nûs” diye tanıtılan ve putlar ile şeytanlara taptığı belirtilen bu meliğin önemli özelliklerinden biri “zâlimliği”dir. O, kendisine tâbi olmayanları “yâ dest-i cebr ile kendüye çeker yâ tîḡ-ı cevr ile kanın dökerdi.” Metinde Dakyânûs'tan sonra *Ashâb-ı Kehf*'in tanıtılmasına başlanır ve bu konuda başlıca 2 rivâyet anlatılır. Bunlar Muhammed b. İshâk b. Yaser ile Amr Ubeyd b. Amru rivâyetleridir. Yazar, yer yer bu rivâyetlerin dışında başka rivâyetlerden de aktarmalar yapar.

Muhammad b. İshâk b. Yaser'in rivâyetine göre; büyükleri Mekselminâ olan gençler, Dakyânûs'a tâbi olmadıkları, “cümleden ulu ve 'azameti semavât ve 'arza tolu” olan bir Tanrı'ya ibadet ettikleri için yakalanırlar. Bunların

¹¹ Süleyman Uludağ, “cündullah” kavramı için “Allah'ın müminlere yardım için gönderdiği mânevî kuvvetler, ilâhî iradenin hâkim olmasına vesile kılınan tabiat varlıkları ve olayları anlamında kullanılan bir terim” dir bilgisini verir ve kimi mutasavvıflara göre bu kavramın farklı mânâlara geldiğini belirtir. Meselâ Kuşeyrî'ye göre “cündullah” “keşfî bilgiler”, Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre “velilerin menkıbeleri”dir (Süleyman Uludağ, “Cündullah”, *DİA*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 118, 119).

elbiseleri çıkarılır, tam katledilecekleri esnada Dakyânûs'un kalbine merhamet gelir, onlara acır ve yaptıklarından dönmeleri için mühlet verir. Bunun üzerine gençler biraz hazırlık yapıp Bencilus dağındaki Cîrem adlı mağaraya giderler. Bu kısımda Ashâb-ı Kehf'in köpeği olaya dâhil olur ve köpek hakkında rivâyetlerin anlatımına geçilir. Buna göre gençler şehirden çıkıp mağaraya doğru giderken yolda bir köpeğe rastgelirler. Köpek bunlarla gelmek ister, ancak kabul edilmeyince dile gelip "ey 'azîzler beni urmañ ve devlet-i şoĥbetleri baña çok görmeñ ben eyülerüñ bendesi ve Hâk dostlarınıñ efgendesiyem" deyince gençler onu "yâr u refîk-ı vefâ-dâr" kabul ederek yanlarına alırlar.

Râvî İbn Abbâs'a göre ise; gençler Dakyânûs'tan kaçarken yolda bir çobana rastlarlar. Çobana durumlarını anlatınca o da Allah'a ibadet ettiğini belirtip bu gruba dâhil olur. Çobanın köpeği de bu gençlerle beraber gider. Bu bölümde Ashâb-ı Kehf kıssa/hikâyelerinde çok sık rastlanmayan bir konu, köpeğin rengi ile ismi konusu işlenir ve bu hususta birçok rivâyet olduğu belirtilir. Buna göre, köpeğin rengi "alaca", "kıızıl şarı" veya "açık sarı"dır. İsmi İbn Abbâs'a göre "Kıtmîr", bir başka rivâyete göre "Şahbân", bir başkasında "Zübbân", bir diğesinde ise "bu cân-âver kelb degüldür bil eseddür" ifadesi yer alır.

Köpek hakkındaki rivâyetlerden sonra hikâyeye dönüş yapılır. Ashâb-ı Kehf mağaraya varırlar, içlerinde "hüb- tal'at, şâhib-i cür'et, 'âkıl u kâmil" diye tanıtılan Yemlîhâ'yı ihtiyaç duyduklarında yiyecek alması için şehre gönderirler. Yine Yemlîhâ'nın şehirde olduğu bir günde Dakyânûs gelir ve zâlimliğine devam eder. Yemlîhâ hemen arkadaşlarının yanına döner. Bu arada Dakyânûs gençlerin kaybolduğunu farkeder, onları arayıp bulamayınca babalarını sorgular ancak bir haber alamaz. Şehir halkı onların öldüğünü zanneder, kalaydan iki levha hazırlayıp isimlerini, neseplerini ve hikâyelerini yazıp bakırdan bir tabuta koyar. Bu arada zaman geçer Dakyânûs ölür.

Ubeyd b. Amru'dan bildirilen ikinci rivâyete göre; Ashâb-ı Kehf Dakyânûs'un makbul kişilerindendir ve içlerinden biri de Dakyânûs'un veziridir. Burada yaşayanların hemen hepsi "küfr ü ma'âşî" içinde bulunurlar. Ancak Allah bu gençlerin gönlündeki küfrü yok edip onlara îmân nûru vermiştir. Ama korkularından bunu gizli tutup kimseye söyleyemezler. Gençlerden birisi bu durumdan kurtulmak için bir ağaç altına gelir. Sonra diğer arkadaşları da ona katılır ve bir mağaraya sığınmaya karar verirler. İçlerinden birinin av köpeği de onlarla birlikte gider. Allah mağarada Ashâb-ı Kehf'e uyku verir ve kavimleri bu gençleri bulamaz. Şehirde yaşayanlar, gençler için bir nişan olması amacıyla tıpkı diğer rivâyette olduğu gibi tarihi, buldukları şehri, isimlerini bir levhanın üzerine yazar ve bu levhayı meliğin hazinesine koyarlar. Bu rivâyette ayrıca Ashâb-ı Kehf'in uyuma sürelerine "müddet-i nevmleri üç yüz dokuz senedir." cümlesiyle işaret edilir. Yine anılan rivâyette belirtildiği üzere Allah bu gençlere öyle bir heybet vermiştir ki görenlerin ödü patlar. Bunlar gözleri açık olarak uyumaktadır. Ayrıca kıllarının çok, tırnaklarının da uzun olduğu belirtilir.

Kur'ân'da da anlatıldığı üzere o saadetli kimselerin mübarek bedenlerine zarar gelmesin ve çürümesin diye Cenâb-ı Hakîm onları senede bir kere bir taraftan öbür tarafa çevirir. Mehmed Emîn bazı rivâyetlerde bu çevirme gününün "yevm-i 'âşürâ" olduğunu söyler ve bazılarına göre uyuyan bu gençler senede bir kez değil iki kez çevrilmektedir.

Muhammed b. İshâk rivâyetine göre; Dakyânûs ölünce ülkeye birçok melik gelir, son olarak gelen ve altmış sekiz yıl saltanat süren bir meliğin (Tendürisis) döneminde ise halk "ehl-i îmân" ve "ehl-i tuğyân" olmak üzere ikiye bölünür. İkinci grupta olanlar "hayât-ı dünyâdan gayrı hayât yokdur" diyenlerdir. Bu melik onları imana getirmek için Allah'a yalvarır. Allah da Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'in kıyâmete bir alâmet olmasını irade edip mağara kapısının açılmasını şehrin halkından olan Evliyâs'ın kalbine ilkâ eder. Kölelerin yardımıyla mağaranın

kapısı açılır ve Allah'ın izniyle içindekiler uyanırlar. Reisleri Mekselminâ diğerlerine ne kadar uyduklarını sorunca “yâ bir gün yâ daî eksük ola” derler. Sonra Yemlîhâ'ya yalvarır ve durumu öğrenmesi için şehre gitmesini isterler. Yemlîhâ, tanınmamak amacıyla “gedâyâne libās” giyip biraz Dakyânûs sikkesi alıp şehre gider. Orada İsâ b. Meryem dinine ait yazılar görünce şaşırır ve şehrin adının Efsûs olduğunu öğrenir. Bir dükkana girip üzerinde Dakyânûs'un darbu bulunan akçeyi verir. Fakat etrafındakiler paranın asrın dirhemine benzemediğini görünce hazine bulduğunu zannedip ondan hazinenin yerini söylemesini isterler.

Yemlîhâ hazine bulmadığını belirtirse de inanmazlar ve onu halkın huzuruna getirip sorgularlar. Durumdan bir hayli korkan ve son derece üzülen Yemlîhâ, etrafta kendisine yardımcı olacak birilerini arar ancak “bir taraftan büy-i şefkat gelmez ve bir semtten nesîm-i merḥamet vezân bulmaz.” Sonunda başından geçenleri anlatır ve oradakiler anlattıklarının doğru olup olmadığını anlamak için mağaradaki arkadaşlarını görmeye giderler. Diğer taraftan mağaradakiler insanların yaklaşmakta olduğunu görünce Dakyânûs'un geldiğini zannedip ibadete dururlar. Sonra Yemlîhâ diğerlerini kapıda bırakıp ağlayarak arkadaşlarının yanına gider. O esnada şehir halkından Eryus adlı bir kişi ise mağaranın kapısından içeri girer, bakırdan bir tabut bulur ve tabutu açar. İçinden iki levha çıkar, levhada gençlerin isimleri, nesepleri ve vak'aları yazılıdır. Bunu okuyunca “Cenâb-ı Hâdî bunları kendilere bir âyet ve cādde-i Hakk'a hidâyet olmak için bu kadar müddet nevmden sonra bîdâr ve halkuñ dîdesinden nihân kılduğdan sonra ızhâr eylemiş” olduğunu anlarlar. Hemen mağaraya girerler ve “mîhr-i cemâleri münevver ve beden-i laṭîfleri tâze vü ter libâsları ra'nâ” olarak oturan Ashâb-ı Kehf'i görüp “secde-i şükre” varırlar. Sonra melik Tendürisis çağırılır, o da durumu öğrenir ve Allah'ın takdiriyle gençler ruhlarını teslim ederler. Onlar için altından tabut yapılır. Ancak meliğin rüyasına girip asıllarının topraktan olduğunu belirtip bunu

istememezler. Bunun üzerine tabutları saçtan imâl edilir. Tüm bunların neticesinde mağaranın kapısı üzerine bir meşid yapılr ve burası bir ziyaretgâh hâline getirilir.

Mehmed Emîn bu kısmın ardından rivâyetler silsilesine bir halka daha ekler ve başka bir rivâyet daha aktarır. Buna göre Yemlîhâ, melik Tendürisis'in huzuruna getirilir ve ona kim olduğu sorulur. Yemlîhâ bu şehirden olduğunu ve şehirde bazı tanıdıklarını bulunduğunu belirtir. Ancak melik onun söylediği kimseleri tanımaz, buna karşılık bir zamanlar ortadan kaybolan gençlerin isimlerinin nakşedilmiş olduğu levhayı hatırlar. Getirilen levhayı okuyunca Yemlîhâ ve arkadaşlarının macerasını öğrenir. Bu hâl üzerine melik ve halk mağaraya giderler. Yemlîhâ, ihvânının korkabileceğini söyleyip halktan bir saat oyalanmalarını ister, mağaraya girer ve durumu arkadaşlarına anlatır. Bu esnada Allah'ın emriyle ruhları kabz edilir, cesetleri gayb perdesinde gizlenip halkın gözünden saklanır. Melik ve halk mağaraya girince onlardan hiçbir iz bulamazlar.

Bu özetlenen kısmın ardından metinde *Der-beyân-ı Murâd Ez-Aşşâb-ı Kehf ve Rakîm* bölümü yer alır. Yazar burada "Rakîm" in ne anlama geldiğini ve Ashâb-ı Rakîm'in kimler olduğu hususundaki rivâyetleri anlatır. Metne göre Rakîm, ya dağın adıdır, ya dağın bulunduğu vadinin adıdır, ya Ashâb-ı Kehf'in köylerinin adıdır, ya köpeklerinin adıdır, ya da onların isimlerinin yazıldığı levhanın adıdır. Bir rivâyette Ashâb-ı Rakîm, Ashâb-ı Kehf'ten başka bir kavimdir. Onlar, eski bir zamanda büyük bir taşın girişini kapatmasıyla mağaranın içinde kalmış, Allah'a dua ederek buradan kurtulmuşlardır.

Metnin son bölümü Ashâb-ı Kehf isimlerinin hassalarına ayrılmıştır. Bu konuyu ele alan metinler daha ziyade müstakil olarak yer almaktadır.¹² Oysa Mehmed Emîn bu özellikleri

¹² Konu hakkında bilgi için bkz. Hanife Koncu, a.g.m., s. 11, 12; Hakan Yekbaş, *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Ashâb-ı Kehf Mesnevîsi*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013, s. 39-42.

metninin bir parçası olarak işlemiştir. Metindeki bu bölümün bir kısmı şöyledir:

Der-beyān-ı Esmā'-i Aşhāb ve Hāşşiyet-i Vey

“Aşhābü'l-Kehf yidi kimselerdür sekizinci kelbleridür Hazret-i 'Alī'den rağıya'llāhu te'ālā 'anh menkūldür ki altısı Daqyānūs'un müsteşār ve muqarreberidür üçü aşhāb-ı yemīndür bunların isimleri Yemlīhā Mekselmīnā Meslīnā ve üçü aşhāb-ı yesārdur bunların isimleri Mernüş Debernüş Sāzenüş ve yidincisi refīkleri olan rā'īdür ki anuñ ismi Keşatayyuş'dur (...) ve İbn 'Abbās rağıya'llāhu te'ālā 'anhümā hazretlerinden menkūldür ki Aşhābü'l-Kehf'un esmāsi bir maṭlūbı taleb ve bir mehrūbdan firār ve hereb için nāfi'dür ve bir harīk vākı' olsa bir hırkaya yazup miyān-ı āteşe atalar bi-irādeti'llāhi te'ālā itfā eyler ve bükā'-i tıfl için yazup mehde tıfluñ taht-ı re'sine vaz' ideler bi-irādeti'llāhi te'ālā def'-i bükā eyler ve zer' için kırtāsa yazup bir çübuñ başına ta'līk idüp zer'un vasaṭında dikilse bi-irādeti'llāhi te'ālā dāfi'-i āfetdür ve üç günde bir tutan hummāya ve baş ağrısına ve ğinā ve manşib için sebeb-i ḥalāş ve bā'is-i neyl ü vuşlatdur ve selāfıne duḥūl için yazup sağ faḥzına bend eyleyeler mücerreb ve bi-irādeti'llāhi te'ālā kār-gerdür ve 'usr-ı vilādet için yazup 'avretün şol faḥzına bend eyleyeler mücerreb ve bi-irādeti'llāhi te'ālā nef'i muqarrerdür ve hıfz-ı māl için ve deryāya girmek için ve katlden necāt için müfiddür va'llāhu te'ālā a'lem.” (yk. 105b-106a)

Buna göre Ashāb-ı Kehf'in isimleri; bir isteğe ulaşmak, zor bir durumdan kaçmak, yangını söndürmek, bebeğin ağlamasını durdurmak, tarlayı zarar ve ziyandan korumak, hummayı ve baş ağrısını gidermek, zenginliğe ve mevkiye erişmek, sultanlara yakın olmak, kolay doğum yapmak, malı muhafaza etmek, denizdeki tehlikelerden uzaklaşmak ve katledilmekten kurtulmak gibi pek çok hususta faydalıdır.

Metinde Yer Alan Nazım Şekilleri

Ashâbü'l-Kehf ve '*r-Rakîm* mensur olarak yazılmış olmasına rağmen metnin içerisinde “kıt‘a, nazm, şi‘r, mesnevî, ferd, rubâ‘î” başlıklarıyla manzumelere de rastlanılmaktadır. Bunlara birkaç örnek aşağıda gösterilmiştir:

Kıt‘a

Dökildi zulmet-i şeb tîre oldı şafha-i ‘âlem
Atıldı âteş-i dil recm-i şeytâna şihâb-âsâ
Kimi nûr-ı başîretle irişdi Âb-ı hayvân ‘a
Kimi düşdi çeh-i tuğyân u küfre oldı nâ-peydâ (yk. 87a)

Kıt‘a

Kendüñi mahrem-i ‘ışk eyleye gör ‘âlemde¹³
Lâ-cerem ‘ışk seni lâyıq-ı dîdâr eyler
Semt-i Mecnûn ‘a çeküp şütürini Leylâ ‘nuñ
Devlet-i vuşlat-ı ‘uşşâka taleb-kâr eyler (yk. 90a)

Kıt‘a

Ğırra olma ‘aqluña ehl-i kemâlüñ pendin al
Dîde-i ‘akla umûruñ gâyeti mestürdur
Kalb-i kâmil mazhar-ı nûr-ı Hudâ ‘dur lâ-cerem
Nûr-ı Hakık ‘ıla nazar naqş-âver-i manzûrdur (yk. 95b)

Meşnevî

Ey kılan âb [u] âteşi düşmen
Bunları eyledüñ esâs-ı beden

Lâzım oldı bekâ-yı insâna
Âşinâ olmak iki bîgâne

Âşinâlık ki olmaya zâtî
Gösterür infişâl-i mir ‘âtı

¹³ Kendüñi: Kendiñi (metinde).

*Hādis olur velī bekā bulmaz
Eski düşmen derūnī dost olmaz
Pes hemīşe bekā-yı insānı
Tālib oldı fenā vü pāyānı*

*Yā niçün irtibāt dünyā[ya]
Çün sefer lāzım oldı ‘uqbāya (yk. 96b)*

Naẓm

*Habbezā şems-i āsumān-ı hüdü
Şemse-i bār-gāh-ı ‘izz ü ‘alā*

*Hamdüli ‘llāh tal‘atıñla bugün
Rūşen oldı bu çeşm-i nā-bīnā*

*Ey nişān-ı şerīf-i sulṭānī
Nazaruñ viridi cāna haṭṭ-ı rehā*

*Sensin ol nüşha kim nuķūşuñdur
Hırz-ı bāzū-yı devlet-i ‘uzmā (yk. 98b)*

Rubā‘ī

*İltifāt itmez cihāna tālib-i dīdār olan
Ġayra bakmaz şafha-i kalbinde naķş-ı yār olan
Hāne-i ğaflerde ārām eylemez āgāh-ı dil
Eglenür mi h[ı]āb-gehde bir nefes bīdār olan (yk. 102b)*

Rubā‘ī

*Nüş iden cām-ı şafā bezm-i vişāl-i yārdan
Ġam degül mestür olursa dīde-i aġyārdan
Maḥv iden naķş-ı vücūdın nāḥun-ı tecrīd ile
Rūḥdur olsun nüḥüfte dīde-i nuzṣārdan (yk. 103b)*

Metnin bütününde yer alan nazım şekillerinin ve bunlarda kullanılan aruz kalıplarının dağılımı ise şöyledir:

Yaprak Numarası	Nazım Şekli	Aruz Kalıbı	Bulunduğu Bahir
85b	Rubâ'î	Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün/mefâ'îlün	Hezec
85b	Rubâ'î	Mefâ'îlün/fe'îlâtün/mefâ'îlün/ fe'îlün	Müctes
86a	Rubâ'î	Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/ fe'ûlün	Hezec
86b	Kıt'a	Fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/ fâ'îlün	Remel
87a	Kıt'a	Mefâ'îlün/mefâ'îlün/ mefâ'îlün/mefâ'îlün	Hezec
87b	Kıt'a	Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/ fe'ûlün	Hezec
88a	Kıt'a	Fe'îlâtün/mefâ'îlün/fe'îlün	Hafif
88a	Rubâ'î	Fe'îlâtün/mefâ'îlün/fe'îlün	Hafif
88b	Kıt'a	Fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/ fâ'îlün	Remel
89a	Kıt'a	Fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/ fe'îlün	Remel
89b	Kıt'a	Fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/ fâ'îlün	Remel
89b	Kıt'a	Fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/ fâ'îlün	Remel
90a	Kıt'a	Fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/ fe'îlün	Remel
90a	Kıt'a	Fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/ fe'îlün	Remel
90b	Kıt'a	Fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlâtün/ fâ'îlün	Remel
91a	Rubâ'î	Mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/mefâ'îlün	Hezec
91a	Ferd	Mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün	Hezec

91b	Kıt'a	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
92b	Kıt'a	Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/fe'ülün	Hezec
92b	Kıt'a	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
93a	Şi'r	Mef'ülü/ mefâ'ilü/mefâ'ilü/ fe'ülün	Hezec
93a	Kıt'a	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
94a	Kıt'a	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
94b	Rubâ'î	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
95b	Kıt'a	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
95b	Rubâ'î	Fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün	Hafif
96a	Kıt'a	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
96b	Mesnevî	Fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün	Hafif
98a	Şi'r	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
98b	Nazm	Fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün	Hafif
98b	Rubâ'î	Mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün/mefâ'ilün	Hezec
99a	Kıt'a	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
100a	Rubâ'î	Mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün/mefâ'ilün	Hezec
100b	Rubâ'î	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
101a	Rubâ'î	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
101a	Ferd	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel
102b	Rubâ'î	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel

102b	Rubâ'î	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
103b	Rubâ'î	Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/ fâ'ilün	Remel
104b	Mesnevî	Fe'ilâtün /mefâ'ilün/fe'ilün	Hafif
105a	Kıt'a	Mefâ'ilün/mefâ'ilün/ mefâ'ilün/mefâ'ilün	Hezec
105b	Ferd	Mef'ûlü/mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün	Hezec
106a	Şi'r	Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün	Remel

Tabloda görüldüğü üzere müellif eserinde, farklı kalıp ve bahirlerden olmak üzere 20 kıt'a, 14 rubâ'î, 3 ferd, 3 şi'r, 2 mesnevî ve 1 nazm olmak üzere toplam 43 şiire yer vermiştir. Daha ziyade remel ve hezec bahirlerindeki kalıplarla manzumelerini yazan Mehmed Emîn'in, şiirlerinin söyleyiş özelliklerine bakılırsa başarılı bir şair olduğu da söylenebilir.

Eserin Dil ve Üslûp Özelliklerine Dair

Eser, dil ve üslûp özellikleri açısından kendisiyle aynı form ve konuda yazılan diğer metinlerden daha işlenmiş bir dil ve anlatıma sahip görünmektedir. Metinde çoğunlukla birleşik cümle yapısı ve seciler yer almaktadır. Görebildiğimiz ve inceleyebildiğimiz aynı konudaki diğer mensur metinler ise daha ziyade basit cümle kuruluşlarına, bunun yanısıra Arapça ve Farsça kelimelerden çok Türkçe kelimelere yer veren bir dil ve üslûba sahiptir. Bir fikir vermesi amacıyla bu metinlerden küçük birer kesit alarak makale konumuz olan metinle mukayese etmeye çalıştık. *Ashâbü'l-Kehf* ve '*r-Rakîm*'de aşağıda görüleceği üzere daha girift cümle yapılarıyla ve süslü bir dille karşılaştık. Bunun yanında terkiplerin daha fazla, benzetme sisteminin de diğerleriyle karşılaştırıldığında bir hayli farklı olduğunu belirtebiliriz:

“Aşhâbü'l-kehf Dakÿânüs'ün havâşşından birkaç hurşîd-şüret ve kamer-tal'at lâle-rû ve sünbül-gîsû serv-bâlâ ve semen-sîmâ şâhed-i ra'nâlar idi ve birisi Dakÿânüs'ün vezîri idi bir vâkt ki 'idlerinde mülk-i medîne halkı ile hâric-i medîneye gün-â-gün zînetler ile ârâste teferrüc-gâha çıkdılar ve 'ibâdet eyledükler[i] bütlerin dağı bile getirüp gittiler. Ol cüvânlar dağı elbise-i şa'sa'a-dârıla esb-i şabâ-reftâra süvâr olup ol kavm-i rû-siyâhuñ miyânında gâh şeb-i târda Süreyyâ gibi birbirleriyle hem-'inân ve gâh seb'a-i seyyâr[e] gibi müteferriķ ve perîşân mürâfaķat itdiler.” (yk. 93a)

“El-kışşa kâķup Ferķadân gibi çift çift *oldılar* ve birbirinüñ esrârına ittilâ' *buldılar* gördiler cümlesi ehl-i îmân ve bende-i Raħmân ve birinüñ ğam-h'ârı ve hep bir derdüñ *giriftâri* pes ol kavm-i dâlâlet-şî'âruñ zulmet-i *dâlâlet* ve muzîķ-ı ülfetlerinden çıkup dergâh-ı vâcibü'l-vücûda *ilticâ* ve şemse-i bâr-gâh-ı rübübiyyetden kesb-i nûr u zıyâ itmege 'azîmet idüp birbirlerine didiler.” (yk. 94a)

İnceleyebildiğimiz bazı mensur Ashâb-ı Kehf metinlerinde kullanılan cümle yapısı ve dil ise şöyle örneklendirilebilir:

Menâķıb-ı Ashâb-ı Kehf, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, nu. 318/3, yk. 334a.

“Taķÿânüs'ün altı kulu var idi anlardan maķbûl âdemi yok idi kamu varlığın ol altı kula işmarlamışdı. Birinüñ adı Yemlîhâ idi sâ'irleri anuñla kardaş okuşmuşlardı her gice bir yirde olurlardı. Bir gice Yemlîhâ kendü kendüye fikr eyledi kim bu giceyi ve gündüzi kim giderür ve getirür ve halkı kim dirildir ve öldürür bu iş pâdişahuñ işi degüldür bu tañrı degüldür ben Taķÿânüs'ün tañrılığınan bîzârum didi. Ol biş kulu dağı uydurdu eytdi ey kardaşlar benüm göñlüme bir nesne düşmüşdür eytdiler nedür Yemlîhâ fikr itdüğün anlara dağı didi eytdi ey kardaş bu nesne bizüm göñlümüze dağı düşmüşdür ne tedbîr idersin didiler.”

***Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs*, Milli Kütüphane,
nu. Yz A 5156, yk. 23b-24b.**

“Ol altı big gulâmlar ki Takÿânûs’uñ emînleri idi ve i’timâdı anlara idi anlardan yakın kimse yok idi. Evvelkisiniñ adı Yemlîhâ ikincisiniñ adı Mekselînâ üçüncisiniñ adı Mislînâ dördüncisiniñ adı Mernûş beşincisiniñ adı Debernûş altıncısınıñ adı Şâzenûş idi. Bu altı gulâmıñ üçü sağında ve üçü şolında idi ve altısınıñ ulusu Yemlîhâ idi. Güzel şüretlü ve tatlu sözlü cemâl-i bâ-kemâl ‘aқıl ve idrâk şâhibleri idi cümlesi Takÿânûs’a secde iderlerdi ve Takÿânûs’uñ ‘âdeti bu idi kim her yılda yedi gün bu şahrâya çıқup yedi gün şarâb içerdî.”

***Ashâb-ı Kehf*, Bosna Hersek Gazi Hüsrev Ktp., Türkçe Yazmalar, nu. 5574, yk. 23b.**

“Yahüdî yine eytdi yâ ‘Alî eger ‘âlim iseñ sağ yanında тұran üç oğlanuñ adı nedür ve şol yanında тұran oğlanuñ adı nedür. ‘Alî rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anh eytdi habîbüm Muḥammed Muştafâ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem baña haber virdi. Sağ yanında тұran oğlanlaruñ adları birinüñ Yemlîhâ ve birinüñ adı Mikselmînâ ve birinüñ adı Miḥneşmînâ ve şol yanında тұran üç oğlanuñ adları birinüñ adı Martûs’dur ve birinüñ adı Keştüş’dur ve birinüñ Sâzenûş ‘dur. Daқÿânûs cemî‘-i umûrında bunlara müşâvere itmedin bir iş işlemezdi.”

***Hikâyet-i Dakÿânûs*, Exeter Üniversitesi Kütüphanesi,
MS 222, yk. 3b.**

“Ve ol altı oğlanuñ büyükleri ve ‘âқılları ve kâmilleri idi adına Yemlîhâ dirler idi. İkinci Yemlîsibâ idi üçüncü Mestelîhâ idi dördüncü Edernûş idi beşinci Emednûş altıncı Sedernûş ve ol biş oğlan Yemlîhâ’nuñ hevâ-dârı idiler ve anuñ sözinden taşra çıқmazlar idi ve Daқÿânûs ta‘âm ve şarâb anlaruñ elinden yirdi ve içerdî ve esbâbı anlaruñ elinden geyer idi ve yatduğı zamân anlaruñ yüzine baқmayınca yatmaz idi ve cümle ümerâ

vü vüzerâ' ve hayl ü haşem ve mülük her kim ki Daqyânüs'ün hükminde idi ol altı oğlanuñ hizmetin iderler idi.”

***Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Mu'cizât-ı Hazret-i Resûl,*
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Kütüphanesi, Mustafa Con A 412/VIII, yk. 171a-171b.**

“İmân ehlinde birkaç yigitler ya'nî biş karındaşlar var idi. Bu fitneyi gördiler guşşaya düşdiler ve bunlar gâyet şâlih yigitler idi. Gündüz sâyim ve gece kâ'im idiler ve Allâh hazretine tazarru' idüp du'âya meşgûl oldılar ve didiler ki ey bizüm Rabbümüz yirleruñ ve göklerin hâlıkı sensin biz senden gayrıya 'ibâdet kılmazuz ve bu fitne kim zâhir oldu bizi bu belâdan sen halâş eyle ve imân ehli kullara in'âm kıl ve senüñ 'ibâdetüñ üzerine gâlib olalum diyü tazarru'da iken ol zâlimüñ 'avânları bunlaruñ üzerine geldiler ve gördiler ki her biri muşallâlarında yüzleri üzerine secdeye varup ve göz yaşıyla tazarru' iderler.”

Görüldüğü üzere diğer metinlerin önemli bir kısmı halk diline yakın bir söyleyişe ve kelime kadrosuna sahipken Mehmed Emîn'in aynı konuyu biraz üst bir dile taşıyıp anlattığı söylenebilir.

Sonuç olarak Osmanlı müelliflerinden olan Mehmed Emîn'in kaleme aldığı *Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm*, tespit edilebilen en fazla nüshaya sahip mensur Ashâb-ı Kehf metinlerinden biridir. Bu durum hiç şüphesiz eserin çok okunduğunun, çok tanındığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Birçok Ashâb-ı Kehf metninin aksine nesir dilinin işlenmişliğiyle ve manzumeleriyle dikkat çeken bu çalışmanın tercih edilen eserlerden biri olması, muhtemelen birçok rivâyet barındırması ve yazarının anlatım gücüyle izah edilebilir.

Kaynaklar

Ashab-ı Kehf Hikâyesi, Haz. Songül Aydın Yağcıoğlu, İstanbul, 2015.

Ashâb-ı Kehf, Bosna Hersek Gazi Hüsrev Ktp., Türkçe Yazmalar, nu. 5574, yk. 20b-28b.

Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Mu'cizât-ı Hazret-i Resûl, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 412/VIII, yk. 170b-184a.

Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs, Milli Kütüphane, nu. Yz A 5156.

Hikâyet-i Dakyânûs, Exeter Üniversitesi Kütüphanesi, MS 222.

Koncu, Hanife. (2012). "Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Ashâb-ı Kehf Mesnevîsi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (5): 9-57.

Mehmed Emîn, *Ashâbü'l-Kehf ve 'r-Rakîm*, İstanbul, 1264.

Mehmed Emîn, *Risâle fî Ashâb-ı Kehf*, Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2, yk. 85b-106a.

Mehmed Emîn, *Risâle-i Ashâb-ı Kehf*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1198.

Menâkıb-ı Ashâb-ı Kehf, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, nu. 318/3, yk. 332a-337a.

Muhtaroğlu Haviyev, İsmail. (1997). "Nahçıvan'da Eshabü'l Kehf Abidesi ve Halk İnançları", *Bilig* (6, Yaz): 139-141.

Schmidt, Jan.(2011). *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University Library at Manchester*, Leiden.

Uludağ, Süleyman. (1993), “Cündullah”, *DİA*, C. 8, s. 118-119.
İstanbul.

www.yazmalar.gov.tr

Yekbaş, Hakan. (2013). *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in
Ashâb-ı Kehf Mesnevîsi*, İstanbul: Kitabevi Yay.